

SUMAR

Mustafa Kemal „Atatürk“ sau drumul de la agonia Imperiului Otoman la o națiune europeană modernă	7
Ilhanatul, selgiucizii și moartea lui Murad I la Câmpia Mierlei	24
Un <i>Fulger</i> în captivitate: Baiazid Ildârâm.....	28
Mehmed / Mahomed al II-lea, cucerirea istorică a Constantinopolului și tunul uriaș construit de un... brașovean	40
Soliman Magnificul, nu doar un personaj de telenovelă istorică, în care apare frumoasa Roxelana și teribilul Barbarossa	60
Vlad „Dracul“ și o posibilă explicație a unei istorii cu multe țepe. Iancu de Hunedoara, Radu cel Frumos, Doamna Chiajna, Dimitrie Cantemir, Altân Bey — Constantin Brâncoveanu și alți români implicați în poveștile Stambulului.....	83
Marele eșec de la porțile Vienei și împlinirea „misiunii creștine“ de către Șerban Cantacuzino.....	117
Perioada fastă a Lalelei, stagnarea și declinul lent soldat cu abolirea sultanatului și expulzarea ultimului calif.....	124
Aceh și Lanzarote, coloniile otomane mai puțin cunoscute.....	134
Harem, imposibilul harem atemporal. Sexualitatea orientală și cazul Elisabeta Movilă	138
„Chestiunea Orientală“, Dobrogea și unicul parfum de epocă de la Ada Kaleh la Medgidia.....	150

Constantinopolul roman și Stambulul Hagiei Sophia — casa „Credinciosului Succesor al Profetului Stăpânului Universului“	166
Erdoğan, ultimul sultan	186
Bibliografia de la Topkapî.....	190

Mustafa Kemal „Atatürk“ sau drumul de la agonia Imperiului Otoman la o națiune europeană modernă

Imperiul Otoman a fost o supraputere imperială care și-a manifestat dominația în special — dar nu numai! — în zona mediteraneeană și care a existat din 1299 până în 1922. Inițial, a fost un stat islamic sunnit fondat de turcii oghuzi, sub conducerea lui Osman I, în nord-vestul Anatoției, în 1299. Odată cu ascensiunea otomanilor sub Murad I (care a domnit în perioada 1360–1389) și cucerirea Peninsulei Balcanice între 1362–1389, apoi cucerirea Constantinopolului, de către Mehmed al II-lea în 1453, Sultanatul Otoman s-a transformat într-un imperiu. Între secolele al XVI-lea și al XVII-lea, Imperiul Otoman a fost una dintre cele mai puternice entități politice și statale ale lumii, țările europene simțindu-se amenințate neîncetat de înaintarea continuă a acestuia prin Balcani și spre sudul Uniunii Polono-Lituaniene. Între secolele XVI-XVII, imperiul a ajuns la apogeu sub domnia lui Selim I, devenind un imperiu multinațional, multilingvistic, stăpânind Anatoția, Orientul Mijlociu, părți din Africa de Nord, Balcanii și Caucazul, adică o suprafață de circa 5,2 milioane de km². La începutul secolului al XVII-lea, Imperiul Otoman cuprindea 32 de provincii și numeroase state vasale și tributare, unele dintre ele fiind absorbite de imperiu, în timp ce celorlalte le era garantată autonomia. El a întruchipat, cât timp a existat, *califatul*, adică statul musulman universal condus de succesorii profetului Mohamed. Instituția califatului a devenit din primele secole de existență o chestiune pur simbolică, puterea migrând spre alte sfere de putere din interiorul lumii islamice, însă el a reprezentat și mai reprezintă încă în mentalul colectiv al maselor musulmane un reper important, de aceea meritând a se menționa și titlul de calif al sultanilor otomani. Imperiul Otoman,

de-a lungul celor șase secole de istorie, a fost o punte de legătură între culturile Estului și Vestului. Otomanii au avut influență și în afara Afroeurasiei, dovezi fiind și expediția spre Aceh din Indonezia, în 1565, și ocuparea temporară a insulelor Lanzarote din Oceanul Atlantic, în 1586, de către amiralul Murat Reis.

Dispariția Imperiului Otoman a fost o consecință a victoriei Antantei în Primul Război Mondial, când forțele Aliaților, în rândurile cărora se aflau și arabii, i-au înfrânt, în cele din urmă, pe turci în Orientul Mijlociu. La sfârșitul mării conflagrații, guvernul turc s-a dovedit absolut neputincios, iar imperiul a fost împărțit între puterile învingătoare. Italia, Grecia, Franța, Marea Britanie și Armenia urmau să obțină o mare parte a teritoriului Turciei de astăzi. Acest lucru a dus la un război de independență, în urma căruia s-au format granițele moderne ale Turciei. Membrii fostei dinastii otomane au fost alungați de pe pământurile Anatoliei, unde strămoșii lor creaseră unul dintre cele mai mari imperii ale lumii. Abia după trei sferturi de secol, în 1999, parlamentul de la Ankara a acordat cetățenia turcă membrilor familiei foștilor sultani.

Imperiul Otoman ar fi dispărut cu mult timp înaintea momentului 1922 și, probabil, s-ar fi prăbușit pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dacă puterile occidentale nu l-ar fi menținut în viață în mod artificial, cu scopul de a exista o anumită contrapondere pentru Imperiul Țarist, aflat pe atunci într-o puternică efervescentă expansionistă înspre sudul granițelor sale, vizând destul de explicit Constantinopolul și accesul spre Mediterana. Statele occidentale și-au folosit influența și abilitățile diplomatice pentru a reduce pierderile otomane în fața țărilor ruși și au luptat chiar alături de turci contra rușilor, pentru a nu le permite acestora obținerea supremației într-o mare zonă a Europei.

La sfârșitul Primului Război Mondial, Imperiul Otoman — „marele bolnav al Europei“ — se prăbușea însă ca un „colos cu picioare de lut“, care părea să nu mai aibă nicio legătură cu Mahomed *Cuceritorul* sau Soliman *Magnificul*, ori chiar cu Baiazid *Fulgerul*. Totuși, sub o cu totul altă formă, un controversat personaj vizionar avea să îl readucă la viață

în chip miraculos. Atatürk („Tatăl turcilor“), născut Mustafa Kemal (19 mai 1881, Salonic — 10 noiembrie 1938, Dolmabahce, Istanbul) a fost lider autoritar, om de stat reformator, întemeietorul și primul președinte (1923–1938) al Republicii Turcia. A modernizat sistemul juridic și educațional al țării și a încurajat un stil de viață occidental, prin adoptarea alfabetului latin și a sistemului onomastic european. Și mai important, a transformat total viața socială, deislamizând-o și, simbolic, a scos vălul de pe chipul ei.

Una dintre marile figuri ale secolului XX i-a salvat dintr-un marasm copleșitor pe turcii supraviețuitori ai Imperiului Otoman, învins categoric la sfârșitul Primului Război Mondial. El și-a încurajat poporul să lupte împotriva forțelor invadatoare grecești care voiau să impună turcilor sleiți de război ordinea Alianților și a respins agresiunea trupelor britanice, franceze și italiene. În urma acestor eforturi, a făcut din Turcia o republică modernă pentru care este și astăzi venerat de poporul turc. „A reușit să redea conaționalilor săi mândria de a fi turci, împletită cu un nou sens al împlinirii naționale în contextul lumii modeme. În următoarele două decenii, Atatürk a creat un stat modern care avea să continue să se transforme și sub conducerea succesorilor săi într-o democrație viabilă.“

Atatürk s-a născut în 1881 la Salonic, pe atunci un port înfloritor al Imperiului Otoman, și a primit numele de Mustafa. Tatăl său, Ali Riza, fusese locotenent în miliția locală în războiul ruso-româno-turc din 1877–1878, indiciu că se trăgea din clasa otomană conducătoare, chiar dacă numai marginal. Mama lui Mustafa, Zübeyde Hanim, se trăgea dintr-o familie de țărani din zona limitrofă Salonicului. Ali Riza a murit când Mustafa avea numai șapte ani, dar a avut o influență covârșitoare asupra dezvoltării personalității fiului său. La nașterea lui Mustafa, Ali Riza și-a agățat sabia deasupra leagănului fiului său, menindu-i o carieră militară. Mai mult decât atât, Ali Riza își dorea ca educația fiului său să se petreacă într-o școală modernă, laică și nu într-una religioasă, cum ar fi preferat Zübeyde Hanim. Astfel, Ali Riza și-a îndreptat fiul pe calea

modernității, lucru pentru care Mustafa i-a rămas veșnic îndatorat tatălui său. După moartea lui Ali Riza, Zübeyde Hanim s-a mutat la țară, la fratele ei vitreg, în afara Salonicului. Temându-se ca Mustafa să nu crească needucat, l-a trimis înapoi la Salonic, unde l-a înscris la o școală laică, pregătindu-l pentru o carieră birocratică. Mustafa a făcut o pasiune pentru uniforme pe care le purtau cadeții din vecinătate și a luat hotărârea să urmeze o carieră militară. Împotriva dorinței mamei sale, Mustafa a dat examenul de admitere la liceul militar. Aici, Mustafa a primit de la profesorul său de matematică porecla de Kemal, „cel perfect“, și de atunci înainte avea să fie numit Mustafa Kemal. În 1895, a intrat la școala militară din Monastir (azi, Bitolia, în Macedonia), unde și-a făcut câțiva prieteni, printre care Ali Fethi (Okyar), care, mai târziu, avea să i se alăture la întemeierea și dezvoltarea republicii turce. După ce a terminat școala la Monastir, Mustafa Kemal a intrat, în martie 1899, la liceul militar din Istanbul. Prietenul și colegul său de clasă, Ali Fuat (Cebesoy), l-a inițiat în deliciale unui oraș plin de atracții. În ambianța școlii se făcea simțit tot mai mult un aer de dezaprobare față de despotismul sultanului Abdul-Hamid II. Mustafa Kemal s-a ținut deoparte până în anul al treilea, când s-a implicat în tipărirea unui ziar clandestin. Activitățile lui subversive au fost descoperite, dar i s-a permis să-și termine studiile, absolvind ca locotenent secund în 1902 și situându-se printre primii 10 din cei 450 de elevi. A fost admis apoi la școala de ofițeri, pe care a absolvit-o în 1905 cu gradul de căpitan, al cincilea din 57 de absolvenți, dovedindu-se, ulterior, unul dintre cei mai buni tineri ofițeri ai imperiului.

Carierea lui Mustafa Kemal era pe punctul să se încheie imediat după absolvire, când s-a descoperit că, împreună cu câțiva prieteni, citea și discuta despre abuzurile politice ale imperiului. Un spion guvernamental s-a infiltrat în grupul lor și i-a denunțat. Un nor de suspiciune a plutit ani în șir deasupra capetelor lor. Grupul s-a destrămat și membrii săi au fost trimiși în zone îndepărtate ale imperiului. Mustafa Kemal și Ali Fuat au ajuns cu Armata a V-a la Damasc, unde Mustafa Kemal a fost indignat

de felul în care funcționarii corupți se purtau cu localnicii. Implicându-se din nou în activități antiguvernamentale, a pus umărul la întemeierea unui grup secret numit Societatea pentru Patrie și Libertate, care n-a avut însă viață lungă. În septembrie 1907, Mustafa Kemal a primit o caracterizare bună și a fost readus în post la Salonic, unde activitățile proto-revoluționare erau foarte intense. S-a alăturat celui mai mare grup antiguvernamental, Comitetul pentru Uniune și Progres (CUP), care avea legături cu mișcarea naționalistă și reformistă a Junilor Turci. În iulie 1908, a izbucnit o revoltă în Macedonia și sultanul a fost nevoit să reinstaureze Constituția din 1876 care-i limita puterile și prin care era restabilită o guvernare reprezentativă. Eroul acestei revoluții a Junilor Turci a fost Enver (Enver Pașa), care, mai târziu, a devenit cel mai mare adversar al lui Mustafa Kemal.

În 1909, se înfruntau două direcții ale mișcării revoluționare. Una se pronunța în favoarea descentralizării și a cooperării armonioase dintre musulmani și non-musulmani, iar cealaltă, reprezentată de CUP, milita pentru centralizare și instituirea dominației turcești. În noaptea de 12 spre 13 aprilie 1909, trupele reacționare au declanșat o insurecție. Revoluția care reinstaurase Constituția din 1908 era în pericol. Ofițerii și trupele din Salonic, pentru care Enver a jucat un rol important, s-au îndreptat spre Istanbul. Au sosit în capitală pe 23 aprilie și au reușit să țină situația sub control. CUP a preluat controlul și l-a forțat pe sultanul Abdul-Hamid al II-lea să abdice. Enver era într-o poziție favorabilă. Mustafa Kemal considera că armata, odată ce și-a atins scopul politic, n-ar fi trebuit să se mai amestece în politică. I-a îndemnat pe acei ofițeri care doreau cariere politice să demisioneze din armată. Acest lucru a sporit ostilitatea lui Enver și a conducătorilor CUP față de el.

Mustafa Kemal s-a concentrat apoi pe problemele militare, lăsându-le deoparte pe cele politice. A tradus în limba turcă manuale germane de instrucție pentru infanterie. Din poziția sa de angajat, a deplâns starea în care se afla instrucția armatei. Reputația sa printre mulți ofițeri importanți era în creștere. Activitățile sale l-au adus în legătură cu mulți

ofițeri tineri. Un sentiment de respect reciproc s-a înfiripat între Mustafa Kemal și aceștia, care aveau, mai târziu, să-l susțină la întemeierea republicii turce. Cu toate acestea, CUP se săturase de el și l-a îndepărtat „strategic“, trimițându-l să observe manevrele armatei franceze în Picardia. Deși i se refuza în mod regulat promovarea, Mustafa Kemal nu și-a pierdut încrederea în sine.

La sfârșitul anului 1911, italienii au atacat Libia, apoi o provincie otomană și Mustafa Kemal a pornit imediat într-acolo, dar malaria și anumite probleme la ochi l-au obligat să părăsească frontul și să plece pentru tratament la Viena. În octombrie 1912, în timp ce Mustafa Kemal se afla acolo, a izbucnit Primul Război Balcanic. A fost desemnat să se ocupe de apărarea Peninsulei Gallipoli, o zonă de importanță strategică pentru Dardanele. În numai două luni, Imperiul Otoman a pierdut cea mai mare parte din teritoriile din Europa, inclusiv Monastir și Salonic, locuri care însemnau mult pentru Mustafa Kemal. Printre refugiații care veneau puhoi în Istanbul se aflau mama, sora și tatăl lui vitreg.

Al Doilea Război Balcanic (iunie-iulie 1913) le-a permis otomanilor să-și recupereze o parte din teritoriile pierdute. S-au reînnoțit relațiile cu Bulgaria. Fostul coleg de școală al lui Mustafa Kemal, Ali Fehti, a fost numit ambasador și Mustafa Kemal l-a însoțit la Sofia ca atașat militar. Atunci a fost promovat locotenent-colonel. Mustafa Kemal era însă extrem de nemulțumit de legăturile strânse ale lui Enver cu Germania și a prezis o înfrângere a acesteia într-un eventual conflict internațional. Totuși, odată cu izbucnirea Primului Război Mondial și cu Imperiul Otoman ajuns de partea Puterilor Centrale, a solicitat un post de comandă în cadrul armatei angrenate în marea conflagrație. Enver îl (i) mobilizase la Sofia, dar, până la urmă, i-a dat comanda Diviziei 19 din Peninsula Gallipoli. Aici au făcut Aliații tentativa lor de debarcare, dându-i lui Mustafa Kemal posibilitatea să-i respingă și să le zădărnicească planurile de a trece prin Strâmtoarea Dardanele (februarie 1915 — ianuarie 1916). În timpul luptelor, a fost rănit destul de grav de un șrapnel, dar victoria de la Gallipoli l-a propulsat pe Mustafa Kemal în prim-plan.

A fost ovaționat ca „Salvator al Istanbulului“ și avansat la gradul de colonel pe 1 iunie 1915.

În 1916, Mustafa Kemal a fost trimis pe frontul rusesc și avansat la rang de general, dobândind titlul de *pașă*. A fost singurul general turc care i-a învins pe ruși pe Frontul de Est. Mai târziu în acel an, a preluat comanda Armatei a II-a în sud-estul Anatoliei. Acolo l-a întâlnit pe colonelul Ismet Inonu, care avea să-i devină cel mai apropiat aliat pentru construirea republicii. Izbucnirea Revoluției Ruse, în martie 1917, l-a prins pe Mustafa Kemal la dispoziția provinciilor otomane din Siria și Irak, către care se îndreptau britanicii dinspre baza lor din Egipt. A fost numit comandant al Armatei a VII-a în Siria, dar a fost consternat de starea jalnică în care se găsea aceasta. Demisionând, s-a întors fără acordul superiorilor la Istanbul. I s-a acordat totuși o permisie de trei luni, după care a fost trimis să-l însoțească pe prințul moștenitor Mehmet Vahideddin într-o vizită de stat în Germania. La întoarcerea în Istanbul, Mustafa Kemal s-a îmbolnăvit de rinichi, probabil din pricina bolii cu transmitere sexuală (gonoree) pe care o contractase anterior. A plecat la Viena să se trateze și apoi la Karlsbad, pentru perioada de convalescență. Cât timp se afla acolo, sultanul Mehmet al V-lea a murit și Vahideddin a preluat tronul ca Mehmet al VI-lea.

Mustafa Kemal a fost rechemat la Istanbul în iunie 1918. Mașinațiunile lui Enver pe lângă sultan au dus la numirea lui Mustafa Kemal la comanda forțelor otomane din Siria, aproape distruse. A găsit acolo o situație mult mai rea decât și-o imaginase și a ordonat retragerea către nord ca să salveze cât mai multe vieți. Luptele au încetat prin Armistițiul de la Mudros (30 octombrie 1918). La scurt timp după aceea, Enver și alți conducători ai CUP au fugit în Germania, lăsându-l pe sultan să conducă singur guvernul. Ca să-și asigure continuitatea domniei, Mehmet al VI-lea era dispus să coopereze cu Alianții, care preluaseră controlul asupra guvernului.

Alianții n-au mai așteptat însă semnarea unui tratat de pace ca să ridice pretenții asupra teritoriului otoman. La începutul lui decembrie 1918,

trupele aliate ocupaseră deja zone din Istanbul și alcătuiseră o administrație militară aliată. La 8 februarie 1919, generalul francez Franchet d'Esperey a intrat în oraș călare pe un cal alb, imitând intrarea lui Mehmet / Mahomed Cuceritorul din 1453, insinuând astfel că suveranitatea otomană în orașul imperial luase sfârșit. Aliații au făcut un plan prin care să includă provinciile din estul Anatoliei într-un stat armean independent. Trupele franceze au pătruns în Cilicia, în sud-est. Grecia și Italia au emis pretenții asupra sud-vestului Anatoliei. Italienii au ocupat Marmaris, Antalya și Bodrum, iar la 15 mai 1919, trupele grecești au debarcat la Izmir, înaintând în interiorul Anatoliei, masacrând civili și devastându-le satele.

Între timp, armata lui Mustafa Kemal fusese demobilizată. El s-a întors la Istanbul pe 13 noiembrie 1919, chiar când vapoarele flotei Aliaților înaintau pe Bosfor. Această scenă, ca și cea a pătrunderii trupelor britanice, franceze și italiene în oraș au lăsat o urmă de neșters în memoria lui Mustafa Kemal. Era hotărât să-i alunge. A început să se întâlnească cu anumiți prieteni ca să formuleze o politică menită să salveze Turcia. Printre aceștia erau și Ali Fuat și Rauf (Orbay), eroul băătăliilor navale. Ali Fuat se stabilise în Anatolia și cunoștea situația de acolo foarte bine. Împreună cu Mustafa Kemal, au alcătuit un plan pentru o mișcare națională anatoliană cu centrul la Ankara. În diverse părți ale Anatoliei, turcii luaseră deja problemele în mâini, constituind „asociații pentru apărarea drepturilor“ și organizând unități paramilitare. Au început să intre în conflicte armate cu localnicii non-musulmani și se pare că aveau de gând să facă același lucru și împotriva forțelor de ocupație. Temându-se de anarhie, Aliații l-au somat pe sultan să reinstaureze ordinea în Anatolia. Marele vizir l-a recomandat pe Mustafa Kemal ca fiind un ofițer loial care putea fi trimis în Anatolia ca inspector general al Armatei a III-a. Mustafa Kemal a aranjat să primească aceste ordine în scris în așa fel încât să obțină puteri extinse, adică autoritatea de a da ordine pe tot cuprinsul Anatoliei și de a cere supunere din partea guvernatorilor provinciilor. Se poate afirma că istoria modernă a turcilor a început în

dimineața de 19 mai 1919, când Mustafa Kemal a debarcat la Samsun, pe coasta Anatoliei de la Marea Neagră. Atât de încărcată emoțional a fost această dată pentru Mustafa Kemal, încât, mai târziu, când a fost întrebat pentru un articol de enciclopedie care era data nașterii sale, a spus... „19 mai 1919“.

Abandonând motivul oficial pentru care se afla în Anatolia, de a restabili ordinea, a pornit către Amasya. Acolo le-a spus mulțimilor adunate că sultanul era prizonierul Aliaților și că el venise ca să împiedice pierderea țării. Acesta a devenit mesajul său pentru turcii din Anatolia. Aliații au făcut presiuni asupra sultanului să-l cheme înapoi pe Mustafa Kemal, care a nesocotit însă orice ordin sosit din Istanbul. Sultanul l-a destituit și a telegrafiat tuturor guvernatorilor provinciilor, instruindu-i să ignore ordinele lui Mustafa Kemal. Circulau ordine imperiale ca să fie arestat. Mustafa Kemal a evitat să fie destituit din armată, demisionând oficial în seara de 7 iulie. În calitate de civil, și-a continuat drumul, împreună cu însoțitorii săi, de la Sivas la Erzurum, unde generalul Kâzım Karabekir, comandantul celor 18 000 de soldați ai Corpului 15 de armată, își avea cartierul general. În acest moment critic, când Mustafa Kemal nu mai avea susținere militară și nici vreun statut oficial, Kâzım i-a acordat încrederea lui, punându-și trupele la dispoziția acestuia, ceea ce a reprezentat un moment crucial în lupta pentru independență. Kâzım a pus la cale și un congres al tuturor „asociațiilor de apărare a drepturilor“, care s-a ținut la Erzurum pe 23 iulie 1919. Mustafa Kemal a fost ales conducătorul Congresului de la Erzurum și astfel a obținut un statut oficial. Congresul a schițat un plan ce acoperea cele șase provincii estice ale imperiului. Cunoscut, ulterior, ca Pactul Național, documentul afirma inviolabilitatea „frontierelor“ otomane, adică toate teritoriile otomane locuite de turci la momentul semnării Armistițiului de la Mudros. Prin acest document se mai înființa și un guvern provizoriu, se revocau aranjamentele cu statut special pentru minoritățile din Imperiul Otoman (*capitulațiile*) și se înființa un comitet de conducere care l-a ales pe Mustafa Kemal drept lider.

Mustafa Kemal a intenționat să extindă Pactul Național pentru toată populația musulmano-otomană a imperiului. Ca să atingă acest dezi-derat, a convocat un congres național la Sivas și a ratificat pactul. A făcut publice încercările guvernului sultanului de a-l aresta și de a zădărnici Congresul de la Sivas. Marele vizir din Istanbul a fost destituit, iar noul guvern, solidar cu mișcarea naționalistă, i-a înapoiat lui Mustafa Kemal rangul militar și decorațiile. Puțin convins de capacitatea sultanului de a scăpa țara de ocupația Alianților, Mustafa Kemal a înființat sediul guvernului provizoriu la Ankara, la 480 km de Istanbul. Acolo avea să fie în siguranță atât față de sultan, cât și față de Alianți. Aceasta s-a dovedit a fi o decizie foarte inspirată.

La 16 martie 1920, la Istanbul, Alianții i-au arestat pe conducătorii simpatizanților naționaliști, inclusiv pe Rauf, și i-au trimis într-un soi de exil în Malta. Guvernul conciliant de la Istanbul a căzut și a fost înlocuit de reacționarii care au dizolvat parlamentul și i-au forțat pe demnitarii religioși să-i declare pe Mustafa Kemal și pe asociații săi „necredincioși buni de împușcat pe loc“. Lupta se dădea acum între guvernul sultanului și cel al lui Mustafa Kemal. Mulți turci de seamă au fugit din Istanbul la Ankara, printre care și Ismet, apoi și Fevzi (Çakmak), ministrul de război al sultanului. Fevzi a devenit șeful Cartierului General al lui Mustafa Kemal. S-au ținut din nou alegeri și parlamentul, numit Marea Adunare Națională, s-a întrunit la Ankara la 23 aprilie 1920. Adunarea l-a ales pe Mustafa Kemal președinte. În iunie 1920, Alianții i-au înmănat sultanului Tratatul de la Sèvres pe care acesta l-a semnat la 10 august 1920. Prin prevederile acestui tratat, statul otoman era drastic redus ca suprafață, Grecia fiind unul dintre principalii beneficiari, iar Armenia era declarată independentă.

Mustafa Kemal a repudiat însă tratatul. Primind ajutor militar din partea Uniunii Sovietice, a reușit să-i alunge pe greci din Anatolia și din Tracia și să subjuge noul stat armean. Pe măsură ce războiul împotriva grecilor începea să meargă bine pentru forțele lui Mustafa Kemal, Franța și Italia negociau cu guvernul naționalist de la Ankara. Ele și-au retras

trupele din Anatolia, ceea ce i-a lăsat pe armenii din sud-vestul Anatoliei fără protecția franceză. Cu francezii și italienii ieșiți din joc, Kâzim și-a concentrat eforturile împotriva statului armean. A fost asistat de bolșevicii care stabiliseră relații cu guvernul lui Kemal. Părăsindu-i pe protejații armeni, rușii i-au alimentat pe naționaliști cu arme și muniție și li s-au alăturat la atacarea Republicii Socialiste Armenia, propria lor creație. Acest atac combinat a fost fatal pentru armeni, care au fost zdrobiți în octombrie și noiembrie 1920 și s-au predat la începutul lui noiembrie. Prin tratatele de la Alexandropol (3 decembrie 1920) și de la Moscova (16 martie 1921), naționaliștii au recâștigat provinciile estice, precum și orașele Kars și Ardahan, iar Uniunea Sovietică a devenit prima națiune care a recunoscut guvernul naționalist de la Ankara. Granițele estice ale Turciei au fost stabilite pe râurile Arpa și Aras.

Grecii însă au fost mai greu de învins deoarece își continuau înaintarea către Ankara începută în iunie 1920. La sfârșitul lui iulie ocupaseră Bursa și se îndreptau către Ankara. Ali Fuat a fost eliberat din funcția de comandant pe acest front și înlocuit de Ismet. Armata turcă și-a fixat pozițiile pe râul Inonu, la nord de Kutahya, făcându-i pe greci să se retragă pe 10 ianuarie 1921. Grecii nu și-au reluat ofensiva până în martie 1921. Tot Ismet i-a întâmpinat la râul Inonu, într-o bătălie care a durat din 27 martie până la 1 aprilie. În seara de 6 spre 7 aprilie 1921, grecii au abandonat înfruntarea și s-au retras. (În 1934, când turcii au fost obligați prin lege să primească nume de familie, Ismet și-a luat numele de Inonu în amintirea acestor victorii.)

Grecii au lansat o nouă ofensivă pe 13 iulie 1921. Ismet i-a înfruntat la râul Sakarya, atât de aproape de Ankara încât tirul artileriei putea fi auzit de acolo. În sânul Marii Adunări Naționale s-a format însă o opoziție față de Mustafa Kemal, condusă de Kâzim, care devenise teribil de invidios pe succesele celui care se profila deja ca lider absolut al Turciei noi. Opoziția cerea ca puterile lui Mustafa Kemal să fie reduse ca să se poată configura o nouă politică „democratică”. În plus, doreau ca Mustafa Kemal să preia personal conducerea războiului împotriva grecilor,

sperând într-o victorie a inamicilor lor istorici, ceea ce ar fi năruit autoritatea lui Mustafa Kemal. Pe 4 august, Mustafa Kemal a consimțit, cu condiția de a i se garanta toate drepturile conferite anterior. Apoi și-a asumat rolul de comandant-șef cu autoritate absolută. I-a învins pe greci în bătălia de la Sakarya (23 august — 13 septembrie 1921) și a inițiat o ofensivă (26 august — 9 septembrie 1922) care i-a împins pe greci spre mare, la Izmir (Smyrna).

Încurajată de eliberarea Anatoliei de grosul forțelor aliate, Marea Adunare Națională (MAN), dominată de Mustafa Kemal, a adoptat, la 1 noiembrie 1922, actul de abolire a sultanatului, urmat, în 17 noiembrie, de plecarea în exil a lui Mehmet al VI-lea. Aliații au invitat apoi guvernul de la Ankara la discuții care s-au concretizat în semnarea Tratatului de la Lausanne la 24 iulie 1923. Acest tratat stabilea frontiera europeană a Turciei la râul Marița în estul Traciei. Naționaliștii au ocupat Istanbulul pe 2 octombrie. S-a stabilit capitala la Ankara și pe 29 octombrie a fost proclamată Republica Turcă. Turcia deținea acum controlul absolut asupra teritoriilor sale.

Mustafa Kemal a început apoi un amplu proces de reformă a țării, țelul său fiind s-o aducă direct din Evul Mediu în secolul XX. Instrumentul lui principal era Partidul Popular Republican, constituit pe 9 august 1923, care înlocuia „asociațiile de apărare a drepturilor“. Programul său era încorporat în cele *Șase direcții* ale partidului: republicanism, naționalism, populism, etatism (proiectul de industrializare a Turciei controlat în întregime de stat avea ca obiectiv acoperirea nevoilor interne), secularizare și revoluție. Principiul conducător era instituirea unei stări revoluționare permanente, de natură să mențină ritmul schimbărilor în stat și în societate. Califatul a fost abolit pe 3 martie 1924; școlile religioase au fost desființate tot atunci. Abolirea Curților religioase de judecată a urmat pe 8 aprilie. În 1925, purtarea fesului a fost interzisă — de atunci înainte, turcii au purtat îmbrăcăminte de tip occidental. Mustafa Kemal a făcut un tur al Anatoliei ținând discursuri, turneu în timpul căruia a purtat o pălărie de modă europeană, dând astfel un exemplu

poporului turc. În Istanbul și pretutindeni, frățiile religioase, fortărețe ale conservatorismului, au fost scoase în afara legii.

Emanciparea femeilor a fost încurajată prin căsătoria lui Mustafa Kemal, în 1923, cu o femeie educată în Occident, Lâtife Hanim (de care a divorțat doi ani mai târziu) și a fost impulsionată de o nouă legislație liberală. În decembrie 1934, femeilor li s-a dat dreptul de a alege și de a fi alese în parlament. Aproape peste noapte, întregul sistem juridic islamic a fost înlăturat. Din februarie până în iunie 1926, au fost adoptate codul civil elvețian, codul penal italian și codul comercial german. Drept urmare, emanciparea femeilor a fost întărită prin abolirea poligamiei, căsătoria a devenit contract civil și divorțul a fost recunoscut ca acțiune civilă. Un exemplu a fost propriul său divorț. Lâtife s-a născut în anul 1898 în Izmir într-una dintre cele mai importante familii de comercianți din oraș, cu rădăcini din orașul Uşak, de unde provenea și numele neoficial de familie Uşakizâde. Ea a terminat studiile liceale în Izmir și în 1919 a plecat în străinătate pentru a studia dreptul la Paris și Londra. Când s-a întors în Turcia, Războiul de Independență al Turciei se apropia de sfârșit. Pe 11 septembrie 1922, la întoarcerea spre conacul familiei, a fost oprită de către soldați care i-au spus că pașa a luat casa familiei ei ca sediu general în Izmir. După ce i-a convins pe soldați că, de fapt, casa îi aparține, a fost primită. S-a căsătorit pe data de 29 ianuarie 1923, când Mustafa Kemal Pașa s-a întors în İzmir imediat după moartea mamei sale, Zübeyde Hanim.

Timp de doi ani și jumătate, Lâtife Hanım a reprezentat pentru mentalul colectiv turc o primă-doamnă foarte activă în viața publică, situație care, în Turcia acelor vremuri, era o noutate absolută. A avut o influență semnificativă asupra reformelor care au început în Turcia în anii '20 cu privire la emanciparea femeilor. Cel mai probabil influențată de principiile seculare ale soțului ei, a renunțat la acoperământul de pe cap, îndemnând celelalte femei să ia aceeași decizie. În mod misterios, relația dintre ea și soțul ei s-a încheiat prematur. Au divorțat pe data de 5 august 1925. Culmea este că a fost, de fapt, un divorț unilateral, iar reformatorul

Mustafa Kemal a fost cel care a inițiat procedura în acord cu vechea lege islamică. El a divorțat făcând, pur și simplu, o declarație de numai două rânduri... Lâtife Hanim a trăit restul vieții sale în Izmir și Istanbul în izolare, evitând interacțiunea cu alte persoane decât cele din anturajul ei până în momentul morții, în 1975. Nu s-a mai recăsătorit, preferând să nu mai discute niciodată despre relația avută cu Atatürk.

Povestea scurtei lor căsătorii a fost influențată de limba ascuțită a primei-doamne, dar și de stilul de viață al președintelui, cu episoade violente de alcoolism. Lâtife provenea dintr-o familie bogată care o încurajase să-și desăvârșească educația în străinătate și să adopte comportamentul unei femei mândre și independente, deloc specific vechii civilizații islamice. Tatăl ei a fost primar al Izmirului, iar unchiul ei era renumitul romancier turc Halit Ziya Usakligil. La acea vreme, era ceva de neconceput ca o fată turcoaică să studieze în Europa, însă tatăl ei a trimis-o să studieze dreptul la Universitatea Sorbona din Paris și apoi să ia cursuri de limbă engleză la Londra. Tânăra și studioasa Lâtife ajunsese să cunoască bine șapte limbi, inclusiv limba latină. Știa, de asemenea, să cânte la pian și să călărească. Deși Lâtife Hanim era prototipul unei femei moderne de la începutul secolului XX, ea recita cursiv din Coran și, în ciuda insistenței lui Atatürk, nu bea alcool din motive religioase.

Căsătoria lor s-a spulberat după scurtă vreme, din cauza stilului de viață al lui Atatürk. Într-adevăr, nu se știu prea multe despre sfârșitul căsătoriei lor, dar toate sursele conduc către aceeași poveste. Într-o noapte, Palatul Çankaya a găzduit o recepție oficială pentru diplomații străini. Ca de obicei, Atatürk i-a cerut soției să recite o poezie și să cânte la pian pentru oaspeții săi. În acea perioadă, Lâtife Hanim se plângea deja de recepțiile lui Atatürk stropite din belșug cu alcool. Când ea a refuzat să cânte la pian, Atatürk i-a cerut vărului său Vedat să facă asta în locul ei. În timp ce Atatürk îi mulțumea acestuia pentru interpretare, Lâtife Hanim a intervenit peste soțul ei și a spus: „A cântat greșit, dar nimeni nu a observat. De ce i-ai permis să continue?“ Enervată, ea a continuat sfidător: „Toată lumea a observat, cu excepția ta!“ Lâtife

Hanim și-a plesnit furioasă evantaiul în palmă și s-a tăiat. Ripostând, soțul ei a încercat să o lovească, dar aceasta, încercând să se ferească, l-a stropit pe față cu sângele care-i curgea abundent din palmă. Din păcate, toate aceste incidente au avut loc în fața comandanților militari turci și a oficialilor diplomați. Ba chiar ambasadorii australian și american au trimis mesaje criptate care spunea: „Soția lui Atatürk l-a împins în fața comandanților săi militari“, „Fondatorul Republicii Turce a fost plesnit peste față“, „O lovitură de stat poate să izbucnească în orice moment“. Președintele nu a putut tolera astfel de episoade umilitoare și a spus mai târziu: „Căsătoria nu este asociată cu natura mea, dar am vrut să dau un exemplu națiunii“. Căsătoria lor a durat doar doi ani și jumătate...

O reformă de proporții revoluționare înfăptuită de Atatürk a fost înlocuirea scrierii arabe (pe care limba turcă otomană o folosea de secole) cu alfabetul latin. Acest lucru a avut loc oficial în noiembrie 1928, ducând Turcia pe drumul spre obținerea unuia dintre cele mai mari procente ale alfabetizării din Orientul Mijlociu. Mustafa Kemal a mers prin sate și cu creta pe tabla neagră i-a învățat alfabetul latin pe turci și le-a explicat cum trebuie pronunțate literele. Educația a avut de profitat de pe urma acestei reforme, căci tineretul din Turcia, rupt de trecutul dominat de religie, a fost încurajat să folosească noile oportunități educaționale care le dădeau acces la tradițiile umaniste și științifice ale Occidentului.

Un alt pas important a fost adoptarea numelor de familie, stabilită prin decret în 1934. Adunarea i-a dat lui Mustafa Kemal numele simbolic de Atatürk („Tatăl / Părintele turcilor“).

„Rasa noastră, veche și aspră, era destinată să trăiască pe înaltele culmi ale Altailor, în Asia Centrală. A căpătat de timpuriu calitățile vulturului: vedere până la mari depărtări, zbor sprinten, tărie în izolare. Turcii au progresat încă de la început de la Răsărit la Apus: e de ajuns să se amintească migrațiile de la Marele Zid al Chinei ale lui Attila, hunul, străbunul nostru. Astăzi însă, ne interesăm de grupul care, îndreptându-se din Răsărit spre apropiatul Orient, a creat vechea civilizație

sumeriană și hitită. Când a izbucnit marele război și am fost numiți *Omul bolnav al Europei*, am fost târați în Asia, în urma ambițiilor Puterilor Centrale asupra apropiatului Orient...”

După ce a stabilit ferm frontierele naționale ale Turciei și a așezat țara pe drumul modernizării, Atatürk și-a propus să dezvolte și politica externă. A hotărât ca Turcia să nu mai ridice nicio pretenție iredentistă în afară de încorporarea eventuală a regiunii Alexandretta, despre care el considera că fusese înscrisă în frontierele stabilite prin Pactul Național. A rezolvat conflictele cu Marea Britanie printr-un tratat semnat la 5 iunie 1926. Turciei i se cerea să renunțe la regiunea irakiană Mosul în schimbul a 10% din profitul pe petrolul care se producea acolo. Atatürk a urmărit și o reconciliere cu Grecia, care s-a înfăptuit printr-un tratat de prietenie semnat la 30 decembrie 1930. S-a făcut schimb de populații de ambele părți, s-au reglementat frontierele și problemele militare, de pildă stabilirea egalității navale în estul Mediteranei.

Acest program ambițios de modernizare forțată nu s-a putut realiza fără efort și fără vărsare de sânge. În februarie 1925, kurzii din sud-vestul Anatóliei au ridicat flamura răscoalei în numele islamului. A durat două luni ca să fie înăbușită, iar conducătorul ei, Seyh Said, a fost spânzurat. În iunie 1926, s-a descoperit un complot pus la cale de politicienii nemulțumiți care plănuiau să-l asasineze pe Atatürk și cei 13 vinovați au fost judecați și, de asemenea, spânzurați. Au mai existat și alte procese și alte execuții, dar sub conducerea lui Atatürk țara a fost îndreptată constant în direcția unui stat modern cu un minimum de represiune.

În ultima perioadă a vieții, Atatürk a început să se comporte ca un nou sultan și a pus să fie remobilat Palatul Dolmabahce din Istanbul, fostă reședință a sultanilor, și aici își petrecea cea mai mare parte a timpului. Pentru că bea mult și mânca puțin, sănătatea a început să i se subrezească. Boala sa, ciroză a ficatului, a fost însă diagnosticată prea târziu. Și-a purtat durerea ultimelor luni din viață cu multă demnitate și tărie de caracter și a murit la 10 noiembrie 1938, la ora 9.05, la Dolmabahce. Funeraliile naționale au fost prilejul unor impresionante manifestări

de durere din partea poporului turc. Corpul i-a fost purtat prin tot Istanbulul și de acolo la Ankara, unde a găsit un loc de veci pe potriva sa. Câțiva ani mai târziu a fost construit la Ankara un mausoleu care conține sarcofagul lui Atatürk și un muzeu memorial dedicat *Gaziului* (titlu acordat celor care au luptat cu arma în mână împotriva „necredincioșilor“).

...*Hijab*-ul avea însă să fie pus din nou, nu doar simbolic, pe chipul Turciei. Peste un secol, Erdoğan avea să anuleze treptat multe dintre reformele moderniste ale lui Atatürk și, ca să își protejeze regimul personal, să reîntoarcă Turcia pe o cale a trecutului, care să îl consacre ca pe un nou sultan. Ultimul.

(www.historia.ro, <https://adevarul.ro>, www.descopera.ro, <https://evenimentulistoric.ro>, www.britannica.com, www.alternatehistory.com, <https://techirghiol.com>, <https://en.wikipedia.org>)